

kretanje ukupnog stanovništva sr hrvatske

ana lončar

zavod za društveno
planiranje i statistiku
zo zagreb,
zagreb, jugoslavija

U razdoblju 1961—1981. stanovništvo SR Hrvatske povećalo se za 441.773 stanovnika ili za 10,6%, odnosno prosječna godišnja stopa rasta iznosila je 0,50%. Analiza kretanja ukupnog broja stanovnika u razdoblju 1961—1981. ukazuje na diferenciranje triju skupina zajednica općina. Prva skupina obuhvaća zajednice koje bilježe smanjenje broja stanovnika: Bjelovara, Gospića, Karlovca i Zagreba. Osim pada broja stanovnika zajednička im je značajka i vrlo niska stopa prirodnog priraštaja i negativan saldo migracije. Druga skupina obuhvaća zajednice općina koje bilježe porast stanovništva ali je on ispod porasta stanovništva republike: Osijek, Siska i Varaždina. U treću skupinu izdvojene su zajednice općina koje su ostvarile veći porast stanovništva od republičkog porasta: Rijeke, Splita i GZO Zagreba.

Prirodni priraštaj stanovništva SR Hrvatske nizak je zbog niskog nataliteta i relativno visokog mortaliteta (koji je pak rezultat nepovoljne starosne strukture). Prosječna stopa prirodnog priraštaja smanjena je za 7,3% u razdoblju 1961—1965 na 4,6% u razdoblju 1976—1980.

Osnovne promjene u starosnoj strukturi u razdoblju 1961—1981. apsolutno je i relativno smanjivanje broja stanovnika do 19 godina, apsolutni i relativni porast sredovječnog stanovništva (starog 20—59 godina), te apsolutni i relativni porast starog stanovništva (od 60 godina i više). Analizom odnosa velikih starosnih skupina moguće je orijentacijski predvidjeti izgled za obnavljanje starijih skupina mlađim stanovništvom. Odnos skupine do 19 godina i 20—39 godina pokazao je da zamjena nije osigurana (koeficijent 962 u 1981). Izgledi za obnavljanje starije srednjovječne skupine (40—59 godina) mlađom srednjovječnom skupinom (20—39) godina nešto su povoljnije i koeficijent za 1981. iznosi 1096.

Analizirane promjene u prirodnom kretanju i promjene u starosnoj strukturi stanovništva upućuju na daljnji pad nataliteta i porast mortaliteta, pa se može očekivati daljnje opadanje prirodnog priraštaja i još nepovoljnija starosna struktura stanovništva.

→ Ukupan broj stanovnika, tempo porasta stanovništva i njegova struktura prema raznim karakteristikama imaju veliki utjecaj u svim područjima društvenog i privrednog života. Promjene u broju stanovnika, promjene u prirodnom kretanju te promjene u starosnoj strukturi uvjetovane su mnogobrojnim činiocima, od kojih su najvažniji biološki, demografski, ekonomski i politički.

U ovom članku orijentirat ćemo se na analizu promjena u intenzitetu rasta stanovništva, na analizu dane strukture po starosti i spolu, na promjene koje su se zbile u intervalu 1961—1981, te na utjecaj tih promjena u dugoročnom kretanju stanovništva. Međutim, imat ćemo neprestano na umu da su demografski procesi po svojoj prirodi dugoročni, te da se u demografskim kretanjima trenutka uvijek ogledaju sva prethodna društveno-gospodarska zbivanja.

1. kretanje ukupnog stanovništva

U godini 1981. SR Hrvatska imala je 4,601.469 stanovnika što je za 175.248 stanovnika ili 3,96% više nego po popisu 1971. U desetljeću 1961—1971. taj je porast iznosio 266.525 stanovnika ili 6,42%. Prosječni godišnji porast stanovništva smanjen je sa 26.652 stanovnika u međupopisnom razdoblju 1961—1971. na 17.524 stanovnika u proteklom desetljeću ili za 34,2%. U dvadesetogodišnjem razdoblju to jest od 1961. do 1981. stanovništvo SR Hrvatske povećalo se za 441.773 stanovnika ili za 10,62%, odnosno prosječna godišnja stopa rasta iznosila je 0,50%. U istom je razdoblju stanovništvo SFR Jugoslavije poraslo za 20,9% ili po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,96. Nizak porast ukupnog stanovništva SR Hrvatske posljedica je niskog prirodnog priraštaja i negativnog salda migracije.

Između pojedinih zajednica općina postoje znatne razlike u pogledu promjena u broju stanovništva. Podaci o kretanju ukupnog stanovništva u pojedinim zajednicama općina 1961—1981. ukazuju na diferenciranje triju skupina (tabela 1). U prvu skupinu izdvojili smo zajednice općina sa smanjenim brojem stanovnika. Najveći pad u toj skupini zabilježila je ZO Gospića (24,2%), zatim Bjelovara (9,4%), Karlovca (8,3%) i ZO Zagreba (6,5%). Osim pada broja stanovnika zajednička im je karakteristika da imaju vrlo niske stope prirodnog priraštaja (ZO Bjelovara i Zagreba u razdoblju 1971—1981 imaju negativnu stopu priraštaja) i saldo migracije negativan (tabela 2).

U razdoblju 1961—1981. ZO Bjelovara izgubila je 40.400 stanovnika, a to je 9,9% ukupnog stanovništva. Iz ZO Gospića odselilo se u istom dvadesetljeću 36.032 stanovnika ili 30,2%. Karlovačka ZO u istom je razdoblju izgubila 31,220 stanovnika ili 16,6%, a zagrebačka 29.776 ili 8,7%. Karakteristično je za ZO Gospića i Karlovca da im se intenzitet smanjenja povećavao u razdoblju 1971—1981. u odnosu na prijašnje međupopisno razdoblje.

Kao posljedica takva kretanja stanovništva u navedenim zajednicama općina došlo je i do smanjenja njihova udjela u ukupnom stanovništvu republike, i to od 25,4% u 1961. na 20,7% u 1981.

U drugu skupinu izdvojili smo zajednice općina koje su u promatranom razdoblju imale porast stanovništva, ali je taj porast bio ispod razine porasta u SR Hrvatskoj. To su: ZO Osijek (7,7%), ZO Sisak (1,7%) i ZO Varaždina (4,3%). Zajednička im je karakteristika

Tabela 1

Broj stanovnika u godinama popisa po zajednicama općina

Zajednice općina	Stanovništvo prema popisima			I n d e k s i		Godišnja stopa rasta - pada		
	1961	1971	1981	1971	1981	1961—71	1951—81	1961—81
				1961	1971			
Bjelovara	409.572	389.906	370.916	95,2	95,1	-0,52	-0,52	-0,52
Gospića	119.231	107.027	90.336	89,8	84,4	-1,05	-1,67	-1,36
Karlovca	187.710	180.524	172.144	96,2	95,4	-0,41	-0,45	-0,42
Osijeka	805.421	858.136	867.646	106,6	101,1	0,63	0,10	0,39
Rijeke	474.977	498.364	540.485	104,9	108,5	0,49	0,82	0,65
Siska	196.469	201.402	199.790	102,5	99,2	0,25	-0,10	0,09
Splita	757.288	830.074	882.050	109,6	106,3	0,92	0,61	0,76
Varaždina	290.953	299.206	303.590	102,8	101,5	0,28	0,15	0,21
Zagreba	341.206	327.816	318.944	96,1	97,3	-0,41	-0,27	-0,33
GZO Zagreba	576.869	733.766	855.568	127,1	116,6	2,42	1,54	1,99
Ukupno SR Hrvatske	4.159.696	4.426.221	4.601.469	106,4	104,0	0,63	0,39	0,50

Izvor: Statistički godišnjak SR Hrvatske, 1982, Zagreb, RZS, 1982.

Tabela 2

Porast ili pad stanovništva, prirodni priraštaj migracijski saldo po zajednicama općina i međupopisnim razdobljima

Zajednice općina	Porast ili pad stanovništva		Prirodni priraštaj		Migracijski saldo*		Porast ili pad na 1000 stanovnika		Prirodni priraštaj na 1000 stanovnika	
	1961—1971	1971—1981	1961—1971	1971—1981	1961—1971	1971—1981	1961—1971	1971—1981	1961—1971	1971—1981
Bjelovara	-19.666	-18.990	5.820	-4.075	-25.486	-14.914	-4,9	-5,0	1,5	-1,0
Gospića	-12.204	-16.691	7.100	37	-19.304	-16.728	-10,8	-16,9	6,3	0,4
Karlovca	-7.186	-8.380	10.750	4.904	-17.936	-13.284	-3,9	-4,8	5,8	2,8
Osijeka	52.715	9.510	63.895	42.957	-11.180	-33.447	6,3	1,1	7,7	5,0
Rijeke	23.387	42.121	25.228	25.058	-1.841	+17.063	4,8	8,1	5,2	4,8
Siska	4.933	-1.612	9.060	5.841	-4.127	-7.453	2,5	-0,8	4,5	2,9
Splita	72.786	51.976	77.581	65.948	-4.795	-13.972	9,2	6,1	9,0	7,0
Varaždina	8.253	4.384	23.352	15.147	-15.099	-10.763	2,8	1,5	7,9	5,0
Zagreba	-13.390	-8.872	8.666	-1.152	-22.056	-7.720	-4,0	-2,7	3,0	-0,4
GZO Zagreba	156.897	121.802	38.029	52.659	+118.868	+69.143	23,9	15,3	5,8	6,6
Ukupno SR Hrvatske	266.525	175.248	269.481	207.323	-2.956	-32.075	6,2	3,9	6,3	4,6

* Porast ili pad i prirodni priraštaj na 1000 stanovnika računani su na osnovi procijenjenog broja stanovnika sredinom razdoblja. Migracijski saldo dobiven je na osnovi podataka o ukupnom broju stanovnika prema popisima te o prirodnom priraštaju u međupopisnom razdoblju.

da im se intenzitet porasta stanovništva smanjio u desetljeću 1971—1981. u odnosu na protekli interval. Osim toga imaju i negativan saldo migracije. Stopa prirodnog priraštaja u ZO Osijeka i ZO Varaždina veća je nego u SR Hrvatskoj, a porast stanovništva znatno je manji, što znači da je saldo preseljavanja značajan.

Zajednica općina Osijeka u razdoblju 1961—1981. izgubila je 44.627 stanovnika, a to je 41,8% prirodnog priraštaja u promatranom razdoblju. Glavnina odlaženja stanovništva u tom području pada 1971—1981, kada je ovu zajednicu napustilo 33.447 stanovnika ili 77,9% prirodnog priraštaja.

Najmanji porast stanovništva u promatranom razdoblju zabilježila je ZO Siska (1,7%) (u posljednjem desetljeću bilježi pad stanovništva). Osim negativnog salda migracije sisačka zajednica ima i vrlo nisku stopu prirodnog priraštaja, koja je za 47,0% manja od republičkog prosjeka. Ukupan broj odseljenih u dvadesetljeću 1961—1981. jest 11.580 stanovnika ili 77,7% prirodnog priraštaja. U razdoblju 1971—1981. izgubila je sav prirodni priraštaj i još 1.612 stanovnika, to jest još 27,6% prirodnog priraštaja.

Zajednica općina Varaždina u razdoblju 1961—1971. izgubila je 64,7% prirodnog priraštaja, a u razdoblju 1971—1981. 71,1%. Za čitava razdoblja ta je zajednica izgubila 25.862 stanovnika ili 67,2% prirodnog priraštaja.

Zbog sporijeg rasta u odnosu na porast u SR Hrvatskoj, udio se stanovništva ovih triju zajednica općina u ukupnom stanovništvu Hrvatske smanjuje, i to sa 31,1% u 1961. na 29,8% u 1981.

U treću skupinu izdvojili smo zajednice s većim porastom stanovništva od razine SR Hrvatske. To je ZO Rijeke s povećanjem od 13,8%, Splita od 16,6% i GZO Zagreba s povećanjem od 48,3%.

U razdoblju 1961—1971. ZO Rijeke imala je stopu porasta stanovništva ispod stope prirodnog priraštaja pa je saldo migracije negativan (1.841 stanovnik, što čini svega 7,3% prirodnog priraštaja u tom razdoblju). Porast stanovništva u razdoblju 1971—1981. znatno je viši od prirodnog priraštaja, pa je saldo migracije pozitivan, i to za 17.063 stanovnika. Prema tome, ova je zajednica zadržala ukupni prirodni prirast i povećala broj stanovnika doseljavanjem za 86,1% svoga priraštaja u tom razdoblju. Porast stanovništva imala je zahvaljujući prvenstveno migraciji u veće gradove — Rijeku i Pulu.

ZO Splita ima veći porast stanovništva zahvaljujući većem prirodnom priraštaju od prosjeka SR Hrvatske. Porast stanovništva manji je od prirasta, pa joj je migracijski saldo negativan. U promatranom razdoblju ona je izgubila 18.767 stanovnika ili 13,1% prirodnog priraštaja.

Mehanički priljev stanovništva najvažniji je faktor u porastu stanovništva GZO Zagreba. Stanovništvo ove zajednice u dvadesetogodišnjem razdoblju 1961—1981. poraslo je za 278.699 stanovnika, a od toga pripada mehaničkom priljevu 188.011 stanovnika ili 67,5%. To je jedina zajednica općina koja je u razdoblju 1971—1981. povećala stopu prirodnog priraštaja u odnosu na proteklo razdoblje 1961—1971. No to je donekle i utjecaj mehaničkog priljeva, jer se

doseljava mlade stanovništvo. S obzirom na koncentraciju stanovništva u Zagrebu, udio njegove GZO u stanovništvu SR Hrvatske povećao se od 13,9% u 1961. na 18,6% u 1981.

Udio ovih triju zajednica općina u ukupnom stanovništvu Hrvatske porastao je od 43,5% na 49,5%. To je rezultat tendencije stvaranja jakih regionalnih središta u SR Hrvatskoj — Zagreba, Splita i Rijeke.

2. prirodno kretanje stanovništva

Nizak porast stanovništva SR Hrvatske u proteklih dvadeset godina uvjetovan je prije svega niskim natalitetom i relativno visokim mortalitetom.

U godini 1961. broj živorođenih u SR Hrvatskoj iznosio je 74.190, a stopa nataliteta bila je 17,8‰. Poslije 1960. broj živorođene djece bio je u neprestanom padu, da bi se u 1970. zbio najniži natalitet — rodila su se samo 61.103 djeteta. Tokom sedamdesetih godina došlo je do stanovitog povećanja broja živorođenih, pa se njihov broj kretao između 67 i 69 tisuća, a stopa između 14,8‰ i 15,2‰.

Ovo povećanje rezultat je priljeva u fertilnu dob generacije rođenih u pedesetim godinama, tj. u vrijeme povećanog nataliteta. Međutim, učinak ovog povećanja nije bio izrazitiji zbog migracije mlađeg stanovništva u inozemstvo.

Iznijete prosječne stope nataliteta za SR Hrvatsku rezultat su znatnih razlika po zajednicama općina. Razlika između najviše i najniže prosječne stope za razdoblje 1961—1965. iznosila je 24,2% (14,3‰ u GZO Zagreba, odnosno 19,4‰ u ZO Osijeka). U razdoblju 1976—1980. ta je razlika porasla na oko 36,0% (10,5‰ u ZO Gospića prema 16,4‰ u GZO Zagreba).

Posebno je bilo nepovoljno kretanje nataliteta u ZO Gospića, koja cijelo to razdoblje bilježi opadanje nataliteta. U ovoj je zajednici u razdoblju 1961—1965. stopa nataliteta iznosila 17,9‰, a u razdoblju 1976—1980. 10,5‰, što je smanjenje za 41,4%. Osim ZO Gospića vrlo niske stope nataliteta imaju ZO Bjelovara, Karlovca, Siska i Zagreba. U tim zajednicama imamo i značajan negativan saldo migracije, što svakako upućuje na utjecaj prostornog pomicanja na kretanje nataliteta.

ZO Osijeka također bilježi značajnije smanjenje stopa nataliteta: 19,4‰ (1961—1965) na 15,2‰ (1976—1980), ili za 21,6%. Međutim, njezina je stopa još nešto iznad prosjeka za republiku. ZO Splita zadržala je veću stopu od prosjeka republike, ali je došlo do smanjenja razlike. U GZO Zagreba u čitavu promatranom razdoblju stopa nataliteta raste, što je svakako rezultat koncentracije mlađih populacijskih skupina, dok je ZO Rijeka u proteklom desetljeću bilježila porast stope nataliteta sa 13,7‰ (u razdoblju 1966—1970) na 15,1‰ (u razdoblju 1976—1980), što se također može prepisati mehaničkom priljevom.

Prosječna stopa mortaliteta u SR Hrvatskoj u razdoblju 1955—1959. bila je niža negoli u Jugoslaviji, ali nije bilo bitno većih razlika između tih dviju stopa. Međutim, u idućem razdoblju te stope poka-

Tabela 3

Prirodno kretanje stanovništva u SR Hrvatskoj i zajednicama općina
(godišnji prosjeci)

Zajednice općina	Prosječan broj živorođenih				Prosječan broj umrlih				Prosječan prirodni priraštaj			
	1961— 1965	1966— 1970	1971— 1975	1976— 1980	1961— 1965	1966— 1970	1971— 1975	1976— 1980	1961— 1965	1966— 1970	1971— 1975	1976— 1980
Bjelovar	5.977	5.109	4.897	4.832	4.908	5.044	5.215	5.329	1.069	65	—318	—497
Gospić	2.063	1.472	1.188	1.019	1.074	1.042	1.086	1.113	986	430	102	—94
Karlovac	2.906	2.306	2.299	2.288	1.476	1.596	1.732	1.875	1.430	710	567	413
Osljeck	15.887	14.163	13.335	13.159	8.555	8.686	8.959	8.944	7.332	5.477	4.376	4.215
Rijeka	7.357	6.695	7.157	7.932	4.402	4.613	4.897	5.179	2.955	2.082	2.260	2.753
Sisak	2.974	2.800	2.815	2.728	1.871	2.090	2.167	2.209	1.103	710	648	520
Split	14.710	13.549	13.869	14.024	6.223	6.548	7.091	7.613	8.485	7.001	6.778	6.411
Varaždin	5.621	4.869	4.829	4.741	2.873	2.947	3.771	3.270	2.748	1.922	1.558	1.471
Zagreb	4.983	4.381	4.171	4.198	3.701	3.925	4.231	4.368	1.282	456	—60	—170
GZO Zagreb	8.779	10.369	11.953	13.323	5.230	6.312	7.153	7.599	3.549	4.057	4.800	5.724
Ukupno SR Hrvatska*	71.257	65.713	66.513	68.245	40.315	42.803	45.802	47.499	30.942	22.910	20.711	20.746

* Prosjek za SR Hrvatsku dobiven je iz godišnjih podataka za SR Hrvatsku a ne iz prosjeka po zajednicama općina.

Izvor: **Prirodno kretanje stanovništva 1961—1970**; Statistički godišnjak SR Hrvatske od 1973. do 1982, Zagreb RZS.

Tabela 4

Stope*) prirodnog kretanja stanovništva u SR Hrvatskoj i zajednici općina
 godišniji prosjeci) 1961—1980.

Zajednica općina	Prosječan broj živorođenih na 1000 stanovnika				Prosječan broj umrlih na 1000 stanovnika				Prosječan prirodni priraštaj na 1000 stanovnika			
	1961— 1965	1966— 1970	1971— 1975	1976— 1980	1961— 1965	1966— 1970	1971— 1975	1976— 1980	1961— 1965	1976— 1970	1971— 1975	1976— 1980
Bjelovar	14,7	13,0	12,7	12,9	12,1	12,8	13,5	14,2	2,6	0,2	-0,8	-1,3
Gospić	17,9	13,3	11,6	10,5	9,3	9,4	10,6	11,5	8,6	3,9	1,0	-1,0
Karlovac	15,7	12,6	12,9	13,1	8,0	8,7	9,7	10,7	7,7	3,9	3,2	2,4
Osijek	19,4	17,0	15,5	15,2	10,5	10,4	10,4	10,3	8,9	6,6	5,1	4,9
Rijeka	15,3	13,7	14,1	15,1	9,2	9,4	9,6	9,8	6,1	4,3	4,4	5,3
Sisak	15,1	14,1	14,0	13,6	9,5	10,5	10,8	11,0	5,6	3,6	3,2	2,6
Split	18,9	16,9	16,4	16,2	8,0	8,2	8,4	8,8	10,9	8,7	8,0	7,4
Varaždin	19,0	16,4	16,1	15,7	9,7	9,9	10,9	10,8	9,3	6,5	5,2	4,9
Zagreb	14,8	13,2	12,8	13,0	11,0	11,8	13,0	13,5	3,8	1,4	-0,2	-0,5
GZO Zagreb	14,3	15,4	15,6	16,4	8,5	9,4	9,3	9,4	5,8	6,0	6,3	7,0
Ukupno SR Hrvatska	16,9	15,1	14,9	15,0	9,6	9,8	10,3	10,4	7,3	5,3	4,6	4,6

*) Stopa izračunana na osnovi procijenjenog broja stanovnika sredinom razdoblja.

Izvor: Kao u tabeli 3.

zuju suprotan trend, tako se mortalitet u SFR Jugoslaviji smanjuje, a u SR Hrvatskoj uspinje. Razlog takvom različitom kretanju isključivo je nepovoljna starosna struktura stanovništva Hrvatske.

Godišnji broj umrlih 1961—1965. varirao je između 38 i 43 tisuće, a u razdoblju 1976—1980. između 45 i 50 tisuća.

Stope mortaliteta općenito su u porastu u svim zajednicama općina. Najviše stope mortaliteta upravo su u onim zajednicama općina gdje je udio starijeg stanovništva najveći, demografsko stanje nepovoljno i gdje dolazi do depopulacije (ZO Bjelovara, Gospića, Siska i Zagreba).

Visina prirodnog priraštaja između 1961—1965. iznosila je oko 31 tisuće prosječno na godinu, u idućem petogodištu otpala je na oko 23 tisuće na godinu, a u petogorištima 1971—1975 i 1976—1980. stabilizirala se na oko 20,7 tisuća, a stopa na oko 4,6‰.

Tendencija opadanja stopa prirodnog priraštaja karakteristična je za sve zajednice općina (osim GZO Zagreba u posljednjem desetljeću). U promatranju navedenih stopa primjećuju se velike varijacije (od — 1,3‰ u ZO Bjelovara do 7,4‰ u ZO Splita).

Promatrajući povezano kretanje komponenata prirodnog kretanja stanovništva, proizlazi da su u zajednicama općina gdje nastaju negativne stope prirodnog priraštaja, stope nataliteta vrlo niske, a stope mortaliteta vrlo visoke. To su upravo i područja depopulacije i područja s najvećim udjelom staračkog kontingenta: ZO Bjelovara, Gospića i Zagreba.

Razmatranja o prirodnom kretanju stanovništva pokazuju da je prirodni priraštaj stanovništva SR Hrvatske na niskoj razini zbog niskog nataliteta i relativno visokog mortaliteta, koji je pak rezultat nepovoljne starosne strukture.

3. osnovne promjene u starosnoj strukturi stanovništva

Promjene u starosnoj strukturi stanovništva pokazuju da je stanovništvo SR Hrvatske poprimilo značajke regresivnog tipa dobne strukture. Osnovne su promjene u razdoblju 1961—1980. apsolutno i relativno smanjenje broja stanovnika do 19 godina, apsolutni i relativni porast srednjovječnog stanovništva (starog 20—59 godina), te apsolutni i relativni porast starog stanovništva (od 60 godina i više) (tabela 5).

Broj mladih (do 19 godina) smanjio se sa 1.425.039 u 1961. na 1.299.488 u 1981. Udio ovog kontingenta u ukupnom stanovništvu smanjio se sa 34,3% u 1961. na 28,2% u 1981. Smanjivanje broja mladog stanovništva posljedica je dugoročne tendencije smanjivanja nataliteta, a to objektivno znači sužavanje sadašnje i buduće osnove stanovništva.

Broj stanovnika starih 20—39 godina u vrijeme pojedinih popisa pokazuje odstupanja. U popisu iz 1971. broj je u ovoj skupini manji, za 2.578 stanovnika nego u popisu 1961, dok je u 1981. za 22.083 stanovnika veći. To je rezultat ulaska u ovu skupinu brojčano jačih generacija rođenih pedesetih godina.

Tabela 5

Stanovništvo SR Hrvatske i zajednica općina po velikim dobnim skupinama
— 1961, 1971, 1981 —

Zajednica općina	Godina	Apsolutni brojevi						U postotku				
		Ukupno	0—19	20—39	40—59	60	7	8	9	10	11	
Bjelovara	1961.	409.572	128.670	124.431	101.163	55.179	31,4	30,4	24,7	13,5		
	1971.	389.906	115.076	105.998	98.617	68.843	29,5	27,2	25,3	17,6		
	1981.	370.916	97.133	99.800	106.164	65.555	26,2	26,9	28,6	17,7		
Gospića	1961.	119.231	43.805	37.589	22.918	14.819	36,7	31,5	19,2	12,4		
	1971.	107.027	35.018	30.421	22.446	18.543	32,7	28,4	21,0	17,3		
	1981.	90.336	23.674	21.959	26.956	17.162	26,2	24,3	29,8	19,0		
Karlovca	1961.	187.710	65.471	64.294	39.929	17.787	34,9	34,3	21,3	9,5		
	1971.	180.524	55.611	52.568	45.207	26.429	30,8	29,1	25,0	14,6		
	1981.	172.144	44.211	47.134	51.858	27.525	25,7	27,4	30,1	16,0		
Osijeka	1961.	805.421	290.400	260.567	166.799	87.068	36,1	32,4	20,7	10,8		
	1971.	858.138	296.903	251.079	191.707	114.855	34,6	29,3	22,3	13,4		
	1981.	867.646	262.808	248.082	234.423	115.937	30,3	28,6	27,0	13,4		
Rijeke	1961.	474.977	155.740	156.442	102.108	59.897	32,8	32,9	21,5	12,6		
	1971.	498.364	146.989	155.244	114.042	78.942	29,5	31,2	22,9	15,8		
	1981.	540.485	143.178	165.489	144.544	82.834	26,5	30,6	26,7	15,3		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Siska	1961. 1971. 1981.	196.469 201.402 199.790	65.350 62.236 53.514	64.494 59.901 56.023	43.990 47.708 58.129	22.488 30.518 30.728	33,3 30,9 26,8	32,8 29,7 28,0	22,4 23,7 29,1	11,4 15,2 15,4
Splita	1961. 1971. 1981.	757.288 830.074 882.050	291.091 292.166 274.069	227.770 245.495 262.174	147.269 167.278 212.026	90.263 120.510 127.817	38,4 35,2 31,1	30,1 29,6 29,7	19,4 20,1 24,0	11,9 14,5 14,5
Varaždina	1961. 1971. 1981.	290.953 299.206 303.590	108.180 101.901 92.103	88.546 84.978 86.633	62.646 68.614 78.438	31.432 42.274 44.396	37,2 34,1 30,3	30,4 28,4 28,5	21,5 22,9 25,8	10,8 14,1 14,6
Zagreba	1961. 1971. 1981.	341.206 327.816 318.944	109.490 97.495 85.601	88.666 85.784 81.916	81.916 81.921 89.482	45.337 58.153 56.381	32,1 29,7 26,8	30,6 27,0 26,9	24,0 25,0 28,1	13,3 17,7 17,7
GZO Zagreba	1961. 1971. 1981.	576.869 733.766 855.568	166.842 191.288 223.201	204.188 255.360 277.593	139.950 181.693 229.813	64.555 92.251 114.795	28,9 26,1 26,1	35,4 34,8 32,4	24,3 24,8 26,9	11,2 13,5 13,4
UKUPNO SR Hrvatske	1961. 1971. 1981.	4159.696 4426.221 4601.469	1.425.039 1.394.683 1.299.488	1332.588 1329.710 1350.671	908.688 1.019.233 1.231.842	488.825 658.318 683.127	34,3 31,5 28,2	32,0 30,0 29,4	21,8 23,0 26,8	11,7 14,9 14,9

Izvor: Popisi stanovništva 1961, 1971, 1981, Beograd, SZS; Dokumentacija 163, Zagreb, RZS, 1973; Dokumentacija 501, Zagreb, RZS, 1982.

Međutim, udio se ove skupine stanovnika u ukupnom stanovništvu smanjuje, i to sa 32,0% u 1961. na 29,4% u 1981.

Starija srednjovječna grupa (40—59 godina) pokazuje znatan porast od jednog do drugog popisa. U popisu 1981. imala je 1.231.842 stanovnika, a to je za 323.154 stanovnika ili 35,6% više nego u 1961. Karakteristično je i to što je njezin udio u ukupnom stanovništvu znatno porastao (od 21,8% na 26,8%). Razlog tog povećanja jest što je ova skupina obuhvatila generacije rođene između 1920. i 1940, kada je natalitet bio vrlo visok. Prema tome u slijedećih dvadesetak godina imat ćemo značajan odljev stanovništva iz radne dobi.

Broj osoba starih 60 godina i više značajno se povećao i apsolutno i relativno. Apsolutno povećanje u razdoblju 1961—1981. iznosi 194.302 osobe ili 39,8%. Udio u ukupnom stanovništvu rastao je sa 11,7% u 1961. na 14,9% u 1981. Porast staračkog kontingenta između 1971. i 1981. bio je neznatan (samo 24.809 stanovnika), dok je u razdoblju 1961—1971. iznosio 169.493 stanovnika. Tako nizak porast utjecao je da se udio ovog kontingenta u ukupnom stanovništvu u 1981. godini nije promijenio u odnosu na 1971. Razlog je tome što su u to vrijeme u staračku dob ulazile generacije rođene 1911—1920, kada je natalitet bio nizak (balkanski ratovi i prvi svjetski rat), a osim toga u drugom svjetskom ratu ove su generacije bile izložene najvećim stradanjima. Već u slijedećem popisnom razdoblju u staračku će dob ulaziti brojnije generacije (rođeni između 1921—1931, kada je natalitet bio visok), koje će utjecati na povećanje broja i udjela staračkog kontingenta.

Stanovništvo po velikim dobnim skupinama po zajednicama općina pokazuje nam da je udio mladih u svim zajednicama smanjen. Osim toga smanjen je i broj mladih u svim zajednicama, osim u gradskoj zajednici općina Zagreb (tabela 5).

Broj stanovnika u skupini 20—59 godina smanjile su zajednice općina Bjelovara, Gospića, Karlovca i Zagreba, ali je udio ove skupine u ukupnom stanovništvu u svim zajednicama povećan. Također je u svim zajednicama općina povećan broj i udio stanovnika starih 60 godina i više. Povećanje ili smanjenje po pojedinim starosnim skupinama u 1981. u odnosu na 1961. vidjet ćemo iz tabele 6:

Zajednica općina Gospića gotovo je prepolovila svoje stanovništvo do 40 godina. Vrlo je velik pad mladog stanovništva (do 19) u ZO Karlovca (za 32,5%), Bjelovara (za 24,5%) i Zagreba (za 21,8%).

Od ukupno deset zajednica općina u sedam je smanjen broj stanovnika starog 20—39 godina. Značajno smanjenje ove skupine nalazimo u ZO Gospića 41,6%, Karlovca 26,7%, Bjelovara 19,8% i Zagreba 17,8%.

Prema iskazanim pokazateljima (ocjena stanja uglavnom na osnovi udjela mladih i starih) najnepovoljniju dobnu strukturu imaju ZO Gospića, Bjelovara, Zagreba i Karlovca.

Na osnovi iznijetih podataka mora se konstatirati da je proces starenja zahvatio sve zajednice općina, pa je prema tome starosna struktura nepovoljna u cijeloj Hrvatskoj.

Tabela 6

Indeksi promjena stanovnika po velikim dobnim skupinama za SR Hrvatsku i zajednice općina u 1981. u odnosu na 1961.

Zajednice općina	Dobne skupine				Ukupno
	0—19	20—39	40—59	60 i više	
Bjelovar	75,5	80,2	104,9	118,8	90,6
Gospić	54,0	58,4	117,6	115,8	75,8
Karlovac	67,5	73,3	129,9	154,8	91,7
Osijek	90,5	95,2	140,5	133,1	107,7
Rijeka	91,9	105,8	141,5	138,2	113,8
Sisak	81,9	86,9	132,1	136,6	101,7
Split	94,2	115,1	144,0	141,6	116,5
Varaždin	85,1	97,8	125,2	141,2	104,3
Zagreb	78,2	82,2	109,2	124,4	93,5
GZO Zagreb	133,8	136,0	164,2	177,8	148,3
Ukupno SR Hrvatska	91,2	101,4	135,6	139,8	110,

Izvor: Isti kao u tabeli 6.

Koliko će stanovnika biti u pojedinim starosnim skupinama poslije dvadeset godina zavisit će od sadašnje brojnosti neposredno mlađe skupine, od mortaliteta u njoj i migracije.

Podaci u tabeli 7 približno pokazuju u kojoj će mjeri starija skupina biti zamijenjena mlađom, ali u njoj nije uzeta u obzir smrtnost i migracija.

Tabela 7

Odnosi između stanovništva velikih grupa starosti za SR Hrvatsku po zajednicama općina — 1961, 1971, 1981

Zajednice općina	Broj stanovnika do 19 godina na 1000 stanovnika starih 20—39 godina			Broj stanovnika 20—39 na 1000 stanovnika starih 40—59 godina		
	1961	1971	1981	1961	1971	1981
	Bjelovar	1.034	1.086	973	1.230	1.075
Gospić	1.165	1.151	1.078	1.640	1.355	815
Karlovac	1.018	1.058	938	1.610	1.163	909
Osijek	1.115	1.183	1.059	1.562	1.310	1.058
Rijeka	996	947	865	1.532	1.361	1.145
Sisak	1.013	1.039	955	1.466	1.256	964
Split	1.278	1.190	1.045	1.547	1.468	1.237
Varaždin	1.222	1.199	1.063	1.413	1.239	1.105
Zagreb	1.050	1.100	998	1.273	1.082	959
GZO Zagreb	817	749	804	1.459	1.406	1.208
Ukupno SR Hrvatska	1.069	1.049	962	1.467	1.305	1.069

Izvor: Isti kao u tabeli 6.

Broj stanovnika do 19 godina na 1000 stanovnika u dobi od 20—39 godina ima tendenciju pada u svim područjima. U 1981. on je pao ispod 1000, što znači da je mlađa skupina malobrojnija i da je ne može zamijeniti u potpunosti, a ako se još imaju u vidu gubici od smrtnosti i migracija, onda će zamjena biti još slabija. I u većem broju zajednica općina ovaj je koeficijent ispod 1000, te znači da omladina neće zamijeniti stariju skupinu. To su: GZO Zagreba (804),

ZO Rijeke (865), ZO Karlovca (938), ZO Sisak (955), ZO Bjelovara (973), ZO Zagreba (998). Dakako da na veličinu ovog koeficijenta ima utjecaj veličina skupine 20—39 godina, ali kao orijentacijske vrijednosti dosta su indikativne.

Izgledi za obnavljanje starije skupine srednjovječnog stanovništva mlađom srednjovječnom u 1961. za SR Hrvatsku bili su znatno povoljniji, i zamjena je bila osigurana s znatnim viškom. Međutim, u 1981. koeficijent se smanjio na svega 1096, što je jedva dovoljno za smjenu starije skupine (ako se odbiju gubici). U četiri zajednice općina on je ispod 1000, gdje su inače prisutna nepovoljna kretanja.

zaključne napomene

Osnovne značajke demografskih kretanja u SR Hrvatskoj u proteklih dvadesetak godina jest nizak i opadajući porast stanovništva uvjetovan prije svega niskom razinom i tendencijom opadanja privrednog priraštaja i negativnim saldonom migracije. Nepovoljne tendencije u prirodnom kretanju stanovništva nepovoljno su se odrazile i na starosni sastav stanovništva. U strukturi stanovništva sve je veći udio starijih dobnih skupina a sve manji mlađih, što svakako nije pogodna osnovica za povoljnija kretanja stanovništva i za povećanje stope prirodnog priraštaja. Već dvadesetak godina nizak fertilitet sa neto stopom reprodukcije ispod jedinice uvjetovat će još niži natalitet u slijedećih dvadesetak godina, jer će generacije žena u fertilnoj dobi biti malobrojnije. Osim toga promjene u starosnoj strukturi također upućuju na pad nataliteta i porast mortaliteta. Prema tome u idućem razdoblju (do 2000. godine) očekujemo još niži prirodni priraštaj i još nepovoljniju starosnu strukturu.

**Changes in the total Population
of the S. R. Croatia**

Summary

In the period 1961—1981 the population of the S. R. Croatia increased by 441,773 persons, or by 10.6%, which means that the average annual rate of increase was 0.50%. A study of population changes in that period singles out three groups of communities of communes. In the first group are communities of communes whose population has decreased. These are Bjelovar, Gospić, Karlovac and Zagreb. Besides a population decrease, they also have a very low natural population increase and a negative balance of migration. In the second group are communities of communes whose population has increased, but the increase is lower than the population increase of the republic. These are Osijek, Sisak and Varaždin. In the third group are communities of communes whose population increase is greater than that of the republic average. These are Rijeka, Split and the community of municipal communes of Zagreb.

The natural population increase in the S. R. Croatia is low because of the low birth rate and the relatively high death rate (which is the result of an unfavourable age structure). The average rate of natural increase fell from 7.3% in the period 1961—1965, to 4.6% in the period 1976—1980.

The age structure in the period 1961 — 1981 also changed. The number of inhabitants below the age of 19 decreased absolutely and relatively, and the middle-aged (between 20 and 59) and the aged (over 60) population increased relatively and absolutely. If we study the relationships between large age groups we can fore-

**Динамика общей численности
населения СР Хорватии,
1961—1981. гг.**

Резюме

В период 1961—1981 гг. общая численность населения увеличилась на 441.773 жителя или на 10,6%, другими словами, среднегодовая доля роста составляла 0,50%. Анализом движения общей численности населения в рассматриваемый период, выделены три группы общинных содружеств. В первой группе находятся содружества в которых наблюдается уменьшение численности населения: содружества Беловара, Госпича, Карловца и Загреба. Кроме сокращения численности населения для этих содружеств характерен и очень низкий уровень естественного прироста и отрицательное сальдо миграционного перемещения. Второй группой охвачены содружества с тенденцией к увеличению населения однако, все еще ниже прироста населения республики: содружества Осиека, Сисака и Вараždина. В третьей группе содружества в в которых прирост населения оказался выше прироста населения в республике: Риеки, Сплита и Загреба.

Естественный прирост населения в СР Хорватии обусловлен низким уровнем рождаемости и относительно высоким уровнем смертности (являющийся в результате неблагоприятной возрастной структуры). Средний уровень естественного прироста в 1961—1965 гг. снизился на 7,3% а за 1976—1980 гг. на 4,60%.

Основные изменения в возрастной структуре в период 1961—1981 гг. указывают на абсолютное и относительное сокращение численности населения в возрасте до 19 лет и на абсолютный и относительный прирост населения в старшем возрасте (20—59 лет) и на абсолютный прирост населения в пожилом возрасте (в возрасте 60 лет и старше). Анализом соотношения больших возрастных групп можно ориентировочно определить перспективы обновления группы старого населения более молодым. Соотношение

cast the prospect for renewing older age groups by younger age groups. The relationship between the group below the age of 19 and the group between 20—39 shows that renewal is not ensured (in 1981 coefficient was 962). The forecasts for renewal of the older middle-age group (40—59) by the younger middle-age group (20—39) are somewhat more favourable (in 1981 the coefficient was 1096).

These changes in the natural increase and in the age structure of the population indicate the continuing decrease of the birth rate and increase of the death rate. We can thus expect the natural population increase to continue to decrease, and a still more unfavourable age structure. ●

группы населения в возрасте до 19 лет и 20—39 лет указывает на непольностью обеспеченную замену (коэффициент в 1981. г. составил 962). Прогнозы обновления населения в старшем возрасте (40—59) группой более молодого населения в возрасте 20—39 более благоприятные и коэффициент в 1981 г. составил 1096.

Рассматриваемые изменения в естественном движении и изменения в возрастной структуре показывают тенденцию к дальнейшему снижению уровня рождаемости и повышению смертности, в связи с чем, в последующие годы можно ожидать дальнейшее сокращение естественного прироста и еще более неблагоприятную структуру населения. ●